

УДК 711.43:379.8

DOI: 10.30838/J.BPSACEA.2312.230221.36.715

СЕРЕДОВИЩЕ ІСТОРИЧНИХ АРЕАЛІВ МІСТ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ РЕКРЕАЦІЇ

ГНІЛОСКУРЕНКО М. В., *аспір.*

Кафедра теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв, Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури, Вознесеньський узвіз, 20, 02000, Київ, Україна, тел. +38 (096) 412-11-39, e-mail: maria.gniloskurenko@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3578-4752

Анотація. Постановка проблеми. В сучасній містобудівній практиці розвитку історичних міст досі недостатньо визначені роль та потенціал середмістя, не розкриті особливості його збереження та можливого розвитку. В Україні досі не існує чіткого визначення поняття «середмістя», що не сприяє сталому містобудівному та архітектурному розвитку історичних міст. Наразі існують різні трактування такої містобудівної категорії як середмістя. За дослідником М. Бевзом, «середмістя» дає рідкісну можливість прослідкувати тисячолітню еволюцію міського планувального укладу, що в Україні мало де можна спостерегти. Деякі дослідники вважають, що середмістя – це важливий комунікаційний вузол і особливий простір, у який впроваджено різноманітні функції міського життя, в усій його еволюції, видозміні, значеннях і сприйняттях (О. Рибчинський «Формування і ревіталізація середмість історичних міст України»). Автор дослідження вважає найдоцільнішим розглядати поняття «середмістя» як ідентичне до поняття «історичне ядро міста». Характеристика поняття «історичний ареал міста» з'явилася лише у 2000 році в Законі України «Про охорону культурної спадщини» як частина населеного місця, що зберегла об'єкти культурної спадщини і пов'язані з ними розпланування та форму забудови, які походять із попередніх періодів розвитку, типові для певних культур або періодів розвитку. Одним із найвагоміших методів збереження та належної модернізації середовища історичних ареалів слід вважати «ревалоризацію», що сприяє підвищенню культурної цінності історичного центру міста. **Мета статті** – висвітлити значення історичного ареалу як основи формування інтерактивної рекреації. **Результати.** Впровадження в теорію і практику вітчизняної реконструкції міського середовища ревалоризації на основі всебічних і ґрунтовних теоретичних досліджень, а також ідей з поліпшення та облаштування міського простору з орієнтацією на вдалі зарубіжні рішення з використання культурного потенціалу центральних ареалів історичних міст у системі інтерактивної рекреації. Місто повинно розглядатись як мультифункціональне явище в розмаїтті проявів через його загальне культурно-історичне значення. У цьому контексті історичний центр міста є концентрацією інтерактивного спілкування мешканців. Інтерактивне спілкування – це в першу чергу обмін ідеями щодо вдосконалення міського середовища й активізації інформаційного обміну між людьми. У такій взаємодії людей та середовища особливого значення набуває відображення емоційної реакції людини на складене архітектурно-містобудівне середовище з його історично сформованим «людським» масштабом і багатством форм, що, у свою чергу, являє собою необхідну захисну реакцію сучасної людини на «стандартизацію» нового міського будівництва. Створення інтерактивної рекреації на основі культурного потенціалу історичних ареалів міста дозволяє формувати в цих ареалах повноцінні інтерактивні рекреаційні простори в об'єднанні існуючої та нової забудови. **Наукова новизна і практична значимість.** Через активне зростання вимог до якості та комфортності містобудівного простору історичного ядра міста практичним значенням дослідження бачиться вивчення історично сформованої субстанції міста, її автентичності; збереження, відродження та розвитку історичного образу середмістя на принципах ревалоризації. Сьогодні виникла необхідність пошуку та розроблення методів активізації середмість, одним із яких стало створення інтерактивних рекреацій, що допоможе відповідно адаптувати містотвірне та функціональне значення їх історичних ареалів до нових потреб.

Ключові слова: *середмістя; центральний ареал; історичне місто; історичне середовище; ревалоризація; інтерактивна рекреація*

ENVIRONMENT OF HISTORICAL AREAS OF CITIES AS A BASIS FOR THE FORMATION OF INTERACTIVE RECREATION

GNILOSKURENKO M.V., *Postgraduate Student*

Department of Theory, History of Architecture and Synthesis of Arts, National Academy of Fine Arts and Architecture, 20, Voznesenskyi Descent, 02000, Kyiv, Ukraine, tel. +38 (096) 412-11-39, e-mail: maria.gniloskurenko@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3578-4752

Abstract. Problem statement. In the modern urban planning practice of development of historical cities the role and potential of the city center are still insufficiently defined, features of its preservation and possible development are not revealed. In Ukraine, there is still no clear definition of the concept of “city center”, which does not contribute to the sustainable urban and architectural development of historic cities. Today there are different interpretations of such an urban category as “city center”. According to the researcher M. Bevez, the “city center” provides a rare opportunity to trace the millennial evolution of the urban planning system, which is rare in Ukraine. Some researchers believe that the city center is an important communication hub and a special space in which various functions of urban life are introduced, in all its evolution, modification, meanings and perceptions (O. Rybchynsky “Formation and revitalization of historical cities of Ukraine”). The author of the study considers it most appropriate to consider the concept of “city center” as identical to the concept of “historical core of the city”. Characteristics of the concept of “historic area of the city” appeared only in 2000 in the Law of Ukraine “On Protection of Cultural Heritage” as part of the settlement, which preserved cultural heritage sites and related planning and form of construction that originate from previous periods of development, typical of certain crops or periods of development. One of the most important methods of preserving and properly modernizing the environment of historical areas should be considered “revalorization”, which contributes to the cultural value of the historic city center. **The purpose of the article** is to highlight the importance of the historical area as a basis for the formation of interactive recreation. **Results.** Implementation of revalorization into the theory and practice of domestic reconstruction of the urban environment on the basis of comprehensive and deep theoretical research, as well as ideas for improving and arranging urban space with a focus on successful foreign solutions for using the cultural potential of the central areas of historical cities in the system of interactive recreation. The city should be considered as a multifunctional phenomenon in the diversity of manifestations due to its general cultural and historical significance. In this context, the historic city center is a concentration of interactive communication between residents. Interactive communication is primarily an exchange of ideas for improving the urban environment and enhancing information exchange between people. In such interaction of people and environment of special importance acquires the reflection of human emotional reaction to the made architectural and town-planning environment with its historically formed “human” scale and richness of forms that in turn is necessary protective reaction of the modern person to “standardization” of new city building. The creation of interactive recreation based on the cultural potential of the historic areas of the city allows to form in these areas full-fledged interactive recreational spaces in the combination of existing and new buildings. **Scientific novelty and practical significance.** Due to the active growth of requirements for the quality and comfort of the urban space of the historic core of the city, the practical significance of the study is to study the historically formed substance of the city, its authenticity; preservation, revival and development of the historical image of the city center on the principles of revalorization. Today there is a need to find and develop methods of activating the environment, one of which is the creation of interactive recreation, which will help to adapt the city-forming and functional significance of their historic areas to new needs.

Keywords: *city center; central area; historical city; historical environment; revalorization; interactive recreation*

Постановка проблеми. В останні десятиліття в містобудівній практиці надто інтенсифікувалось нове будівництво в складеній структурі історичного ареалу *середмістя*. Це досі перманентно створює низку проблем у взаємодії історично складеної міської субстанції й часто надто агресивних у стосунку до історичного середовища нових споруд і комплексів. Крім того, така практика викликає прояви дискомфорту для міського соціуму, головню в аспекті забезпечення гармонійної системи міської рекреації. Все це викликає потребу створення комфортної інтерактивної відпочинкової мережі, яка могла б хоч частково компенсувати мешканцям і гостям міста предметні та моральні втрати, спровоковані дисонансним вторгненням нової забудови в історичну тканину середмість. Однак ця тема досі не отримала

грунтового дослідження, необхідного для формування стратегії подальшого розвитку історичних міст.

Аналіз публікацій. Починаючи з другої половини ХХ ст. у світовій містобудівній практиці теоретичні та практичні напрацювання викладені у численних міжнародних документах – хартіях (Венеціанська хартія 1964 р., Флорентійська хартія 1981 р., Краківська хартія 2000 р. та ін.), конвенціях (конвенція UNESCO про захист світової культурної та природної спадщини 1972 р., Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини 2003 р.), рекомендаціях UNESCO (рекомендація про охорону на національному рівні культурної та природної спадщини 1972 р., рекомендація про збереження і сучасну роль історичних ансамблів 1976 р. та ін.) та актах,

розроблених та схвалених міжнародними організаціями, що займаються охороною містобудівної спадщини історичних міст (UNESCO, ICOMOS та ін.) [1].

Нині в українському законодавстві відбувається поступова адаптація та впровадження цих документів. Питаннями дослідження методів охорони та реставрації пам'яток займалися такі зарубіжні дослідники як Р. Андрас («Reconstruction – from the Venice charter to the Charter of Krakow») [2], А. Томашевський («Environmental preventive conservation») [3], Б. Римашевський та В. Борусевич («Реконструкционные и реставрационные проблемы старых городов Польши») [4], Д. Клодек-Козловська («The protection of urban heritage: the social evaluation of the space in historic towns») [5] та ін.

У вітчизняній практиці дослідження історичної архітектурної спадщини міст почалося з публікацій про окремі архітектурні пам'ятки у XIX–XX ст. Прикладами можуть слугувати праці М. Берлінського («Краткое описание Киева») [6], В. Тимофійка («Формирование градостроительной культуры Юга Украины») [7] та ін. У 1957 році була видана праця «Нариси історії архітектури Української РСР» [8] в більшості про муровану архітектуру України.

Тільки починаючи з 70-х років XX ст. пам'яткоохоронні дослідження розповсюдились і на навколишнє історичне середовище пам'ятки. Серед праць можна виділити дослідження А. Іконникова («Старое и новое в системе города. Памятники архитектуры в структуре городов СССР») [9], М. Гуляницького («О современном значении понятия «памятник архитектуры»», «Историко-архитектурное наследие в структуре современного города») [10; 11], О. Беккера («О сохранении градостроительных систем прошлого», «Градостроительные проблемы сочетания нового строительства с историко-культурным наследием») [12; 13], М. Кудрявцева («Развитие планировочной структуры городов с учетом историко-архитектурного наследия») [14] та ін.

У розробленні методик та теоретичних засад із охорони та збереження пам'яток архітектури у системі історичного міста відомі праці Ю. Ранінського («Памятники архитектуры и градостроительства») [15] та Л. Андреева («Основы исследования и реконструкции города») [16]. Тема охорони урбаністичних пам'яток відображена у працях Т. Устенко, Є. Кондратенка та Є. Водзинського («Формирование архитектурно-художественного облика центров городов») [17], Л. Скорик («Особенности функционального использования историчной спадщини в структурі міського центру») [18], В. Вечерського («Спадщина містобудування України») [19], Б. Колоска («Пам'ятки містобудування та їх охорона») [20] та ін. Однак більшість цих досліджень мало торкалася теми розкриття цінності та ролі *середмість історичних міст*.

Результати дослідження. Термін *«історичне місто»* вперше озвучений в «Міжнародній хартії про охорону історичних міст (1987 р.)», ухваленій Міжнародною радою з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS). У хартії наголошувалось на необхідності визнання охорони історичної спадщини невіддільною складовою у векторі сучасного розвитку історичних міст [21]. В українському законодавстві використовується термін *«історичне населене місце»* та *«історичний ареал населеного місця»*. Згідно з Постановою КМ України від 26 липня 2001 р. створено список історичних населених місць України, за яким їх налічується 401 [22].

Із давніх часів на формування міст впливали природні умови, соціальні процеси, рівень розвитку культури, що відобразилось у міській просторовій структурі із характерною для неї системою вулиць, площ, забудовою, що з часом змінювалась, розвивалась залежно від резервних умов території та містобудівних тенденцій, формуючи міське середовище значної урбаністичної вартості в кожному часовому відрізу. За Є. Михайловським, *«історичне середовище»* – важлива складова сформованого міського середовища, що

складається із системи будівель та споруд, просторового оточення, структури вулиць та площ, у комплексі всіх явищ, що виникають у їх взаємодії [23].

Безперервний розвиток міст уявнив потребу збереження культурної архітектурно-містобудівної спадщини та розроблення методів її охорони. В цьому процесі виникло поняття комплексної охорони «історичного ареалу», що згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини» визначається як частина населеного місця, в якій збереглися об'єкти культурної спадщини на історичному розплануванні і в тканині забудови, що віддзеркалює різні періоди розвитку міст [24; 25]. У Порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів, визначаються межі та режими використання історичних ареалів [26].

Межі історичних ареалів визначаються спеціальною науково-проектною документацією під час розроблення історико-архітектурних опорних планів історичних міст і зазвичай проводяться вздовж їх розпланувальних і природних рубежів, що нерідко відокремлюють історичний ареал від решти міських територій. Історико-архітектурні опорні плани розробляються на основі комплексних досліджень усєї території історичного населеного місця та його найближчого оточення [26].

Режими використання історичних ареалів визначаються їх історико-культурним потенціалом (кількістю, видами, типами й категоріями об'єктів культурної спадщини, загальною містобудівною структурою, наявністю чи відсутністю заповідників, а також установленими зонами охорони пам'яток) [26].

Історико-культурний потенціал історичних ареалів відіграє особливу роль у збереженні традиційного автентичного характеру міського середовища [24], просторове планування якого визначається ландшафтом, планувальною мережею, забудовою, наявністю пам'яток і т. д. В історичному ареалі необхідне визначення охоронних зон об'єктів культурної

спадщини, територій археології, заповідного ландшафту тощо [27].

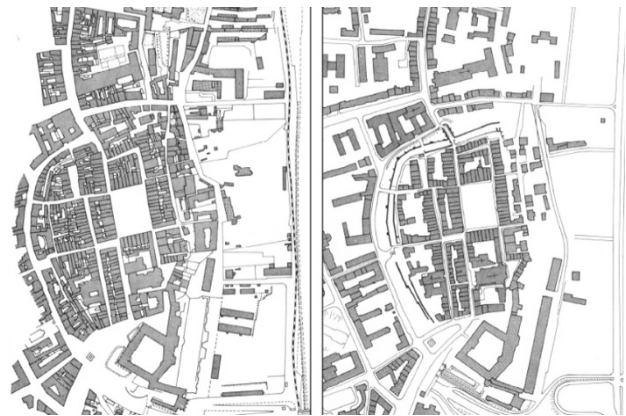

Рис. 1. План забудови району Старого Міста Варшави, Польща, перед 1939 р. та після відбудови. (Biegański P. & Kalinowski W., 1986) [30]

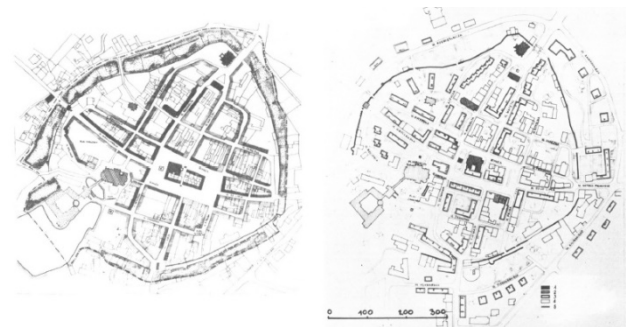

Рис. 2. Олесниця, Польща : а – концептуальний проект ревалоризації центру міста 1955 р.; б – реалізований проект регенерації центру міста Олесниця, 1972 р. (Przyłęcki M., 1986) [30]

Найвагомішим методом збереження середовища історичних ареалів можна вважати *ревалоризацію* (фр. Revalorisation, англ. value – значення, цінність) – комплекс дій, завдяки яким відбувається переосмислення цінності міського історично та культурно сформованого середовища, зберігається та відновлюється автентичне обличчя історичного міста, що сприяє підвищенню культурної цінності регіону та інтенсифікації його розвитку. У вітчизняній пам'яткоохоронній практиці ще недостатньо усталене це поняття, лише в окремих публікаціях у 70-х роках ХХ ст. зрідка почало з'являтися поняття «ревалоризація» [28], хоч у зарубіжній практиці метод ревалоризації досить поширений [27; 29].

Одним із найдоцільніших методів ревалоризації історичних ареалів наразі слід

вважати створення нових інтерактивних просторів у їх структурі.

Історично сформована планувальна структура історичного центру міста значною мірою продиктована транспортною інфраструктурою, яка ще й досі часто залишається основним вектором у міському плануванні, що нерідко позбавляє цілі комплекси, окремі видатні споруди й ландшафти належного експонування в структурі історичних ареалів.

Рис. 3. Фрайбург, Німеччина [31]:
до та після реконструкції

Особливо цінною бачиться практика реставрації та *ревалоризації* історичних ареалів міст Європи, зруйнованих під час світових воєн.

Прикладами вдалого реставраційного відтворення втраченої забудови в історичних центрах міст із врахуванням масштабності та стилістики автентичної та нової забудови в межах *історичного ядра (середмістя)* з адаптацією до сучасних вимог можуть слугувати такі міста Польщі (які в більшості були зруйновані під час Другої світової війни) як Варшава, Лодзь, Гданськ, Щецин, Тарнув та ін. У польському

місті Олесниця художніми методами була адаптована нова габаритна забудова до історично сформованого середовища з організацією рекреаційних зон у системі історичних кварталів, що зазнають виправданій санації [30].

Рис. 4. Ковентрі, Великобританія. План реконструкції центральної частини міста за проектом арх. А. Лінга [32]

Рис. 5. Ковентрі, Великобританія. Схема плану реконструкції Ковентрі арх. Д. Гібсона [33].
Червоні лінії – нова система радіально-кільцевих магістралей; чорна заливка – новостворювані промислові райони; перехресна штриховка – нові житлові райони; точки – забудована територія; зелені прямокутники – існуючі і проєктовані магазини; кола – районні торгові центри; зелена заливка – загальноміський центр

У німецькому місті Фрайбург центр був зруйнований під час Другої світової війни та з часом відбудований з адаптацією внутрішніх просторів кварталів під рекреацію. Під час ревалоризації історичного центру міста був зроблений акцент на громадський транспорт та велодоріжки. У 1970-х роках центральна площа міста нагадувала величезну площу для паркування, нині тут розміщується ринок та громадські простори [30].

У списку майже повністю зруйнованих міст перебуває м. Ковентрі у Великобританії. Проекту його відновлення приділено багато уваги завдяки тому, що методи включали плани зі значного розширення і розвитку його торгових та промислових функцій. Фактично на 30-ті роки ХХ ст. місто складалося із декількох промислових та житлових поселень навколо історично сформованого середньовічного міського ядра, що, на жаль, не забезпечувало їх поєднання між собою.

Проект, який розроблявся під керівництвом місцевого архітектора Д. Гібсона, а згодом А. Лінгом, мав на меті створення загальноміського центру, що об'єднав би окремі поселення в єдину планувальну композицію. Також через глобальні руйнування значно загострилася житлова криза, що виникла в результаті розвитку хаотичної забудови та зумовила необхідність прийняття комплексних містобудівних заходів щодо відбудови міста. Створено радіально-кільцеву система магістралей для запобігання скупчення транспорту в центрі міста, у планах значилось звільнення від наскрізного руху центрального району, але це не було реалізовано, і досі магістралі розрізають центральний район на острівні квартали.

Особливу увагу архітектори приділили створенню пішохідних торгових вулиць (пасажів) у центральній частині міста, на які виходять вітрини численних магазинів та торгових комплексів. У результаті у внутрішньому кільці на руїнах створено новий центральний район із збереженням уцілілих пам'яток середньовічної архітектури, що були включені в нове просторове планування міста, а дзвіниця

готичного собору стала основною архітектурною домінантою, яка об'єднала композицію різних частин міста. Торговий центр Ковентрі став популярною та найбільш відвідуваною частиною міста [32].

В Україні в післявоєнні роки, незважаючи на значні руйнування центрів історичних міст, як, наприклад, Кам'янця-Подільського, не було здійснено комплексної ревалоризації втраченої міської історичної субстанції.

Сьогодні в Україні поки що спорадично розробляються програми ревалоризації центрів історичних міст із залученням методики створення нових інтерактивних рекреаційних просторів за допомогою перетворення транспортних зв'язків в історичних ареалах середмість на пішохідні зони, як, наприклад, пропозиції щодо максимально можливого виведення транспорту з історичного ядра Львова.

Висновки. Соціум потребує поліпшення якості життя у місті, що невід'ємне від переосмислення міського середовища та розроблення програм для створення та розвитку публічних громадських місць. Головною засадою для досягнення такого переосмислення бачиться широке впровадження в теорію і практику реконструкції міського середовища ревалоризації на основі всебічних і ґрунтовних теоретичних досліджень.

Останнім часом у деяких вітчизняних містах активно впроваджують ідеї з поліпшення та облаштування міського простору з орієнтацією на вдалі зарубіжні приклади використання культурного потенціалу історичних ареалів у системі інтерактивної рекреації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Документи щодо пам'яткоохоронної діяльності. Міжнародні документи. URL: <http://kyiv-landuse.com/sites/default/files/Документи%20№%201-14.pdf> (дата звернення 30.03.2020).
2. Andras R. Reconstruction – from the Venice charter to the Charter of Krakow 2000. ICOMOS : XIII Assemble General, Madrid. 2002. Pp.117–119.
3. Tomaszewski E. F. Environmental preventive conservation. ICOMOS : XIII Assemble General, Madrid. 2002. Pp. 264–266.
4. Рымашевский Б., Борусевич В. Реконструкционные и реставрационные проблемы старых городов Польши. *Архитектурно-историческая среда*. Москва : Стройиздат, 1990. С. 223–401.
5. Klosek-Kozlovska D. The protection of urban heritage: the social evaluation of the space in historic towns. ICOMOS : XIII Assemble General. Madrid. 2002. Pp. 87–89.

6. Берлинский М. Краткое описание Киева, содержащее исторический перечень сего города, также показание достопримечательностей и древностей оного. Санкт-Петербург, 1820. 204 с.
7. Тимофеев В. И. Формирование градостроительной культуры Юга Украины. Киев : КиевНИИТИ, 1986. 284 с.
8. Асеев Ю. С., Грицай М. О., Игнатов О. Н. та ін. Нариси історії архітектури Української РСР : дожовтневий період. Київ : Держбудвидав УРСР, 1957. 560 с.
9. Иконников А. В. Старое и новое в системе города. Памятники архитектуры в структуре городов СССР. Москва : Стройиздат, 1978. С. 45–70.
10. Гуляницкий Н. О современном значении понятия «памятник архитектуры». Теория и практика реставрационных работ. Москва : Стройиздат, 1972. С. 13–15.
11. Гуляницкий Н. Историко-архитектурное наследие в структуре современного города. Методика и практика сохранения памятников архитектуры. Москва : Стройиздат, 1974. С. 8–14.
12. Беккер А. Ю. О сохранении градостроительных систем прошлого. Теория и практика реставрационных работ. Москва : Стройиздат, 1972. С. 21–24.
13. Беккер А. Ю. Градостроительные проблемы сочетания нового строительства с историко-культурным наследием. Современная городская среда и архитектурное наследие. Москва : Стройиздат, 1986. С. 153–194.
14. Кудрявцев М. П. Развитие планировочной структуры городов с учетом историко-архитектурного наследия. Памятники архитектуры в структуре городов СССР. Москва : Стройиздат, 1978. С. 89–106.
15. Ранинский Ю. В. Памятники архитектуры и градостроительства. Москва : Высшая школа, 1988. 64 с.
16. Андреев Л. В. Основы исследования и реконструкции города. Москва : МАРХИ, 1983. 72 с.
17. Устенко Т. В., Кондратенко Е. С., Водзинский Е. Е. Формирование архитектурно-художественного облика центров городов. Київ : Будівельник, 1989. 120 с.
18. Скорик Л. П. Особливості функціонального використання історичної спадщини в структурі міського центру. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Вип. 51. Київ, 2018. С. 351–358.
19. Вечерський В. В. Спадщина містобудування України. Київ : НДІПІАМ, Головкивархітектура, 2003. С. 2–128.
20. Колосок Б. В. Пам'ятки містобудування та їх охорона. Праці Центру пам'яткознавства. Вип. 3. Київ, 2001. С. 49–72.
21. Историчне місто : у 6 т. Юридична енциклопедія. Під ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 2 : Д-Й. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. 744 с. ISBN 966-7492-00-8.
22. Про затвердження списку історичних населених місць України : Постанова № 878 Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.08.2020).
23. Михайловский Е. Историческая городская среда и ее использование. Памятники архитектуры в структуре городов СССР. Москва : Стройиздат, 1978. С. 71–88.
24. Прибега Л. В. Охорона та реставрація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини України : методологічний аспект. Київ : Мистецтво, 2009. 304 с.
25. Закон України «Про охорону культурної спадщини» : Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2000. № 39. 333 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення 15.09.2020).
26. Про затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць : Закон України «Про охорону культурної спадщини». Київ, 2003. С. 113–130. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
27. Прибега Л. В. Архітектурна спадщина України: пам'яткоохоронний аспект : монографія. Київ : Інститут культурології НАМ України, 2015.
28. Логвин Г. Настінні розписи в дерев'яних будовах. Історія українського мистецтва. Т. 3. Київ : УРЕ, 1968. С. 154–171.
29. Пруцын О. И., Рымашевский Б., Борусевич В. Архитектурно-историческая среда. Москва : Стройиздат, 1990. 408 с.
30. Ясінський М. Р. Відтворення кварталів житлової забудови центральних частин малих історичних міст : автореф. дис. ... канд. архітектури : 18.00.01. Львів : Держ. ун-т «Львівська політехніка», 2018. 24 с.
31. Фрайбург. Німеччина. Центр міста. *Твоє місто* : веб-сайт. URL: http://tvoemisto.tv/exclusive/zmina_aktseptiv_ta_priorytetiv_yak_integrovana_kontseptsiya_zminyly_frayburg_i_mozh_e_zminyty_lviv_100992.html (дата звернення: 12.05.2020).
32. Создание новых центров в исторически сложившихся городах (Гавр, Ковентри, Кассель). *Townevolution*: веб-сайт. URL: <http://townevolution.ru/books/item/f00/s00/z0000016/st052.shtml> (дата звернення: 02.06.2020).
33. Современная архитектура Англии. Реконструкция городов. *Архитектурный справочник* : веб-сайт. URL: https://architect.dovidnyk.info/index.php/home/sovryemyennayaarhitekturaanglii/22-ryekonstrukciya_gorodov (дата звернення: 02.06.2020).

REFERENCES

1. *Dokumenty shhodo pam'jatkoohoronnoji dijialnosti. Mizhnarodni dokumenty* [Documents on monument protection activities. International documents]. (in Ukrainian). URL: <http://kyiv-landuse.com/sites/default/files/Dokumenty%20#%201-14.pdf>
2. Andras R. Reconstruction – from the Venice charter to the Charter of Krakow 2000. ICOMOS : XIII Assemble General, Madrid, 2002, pp. 117–119.
3. Tomaszewski E.F. Environmental preventive conservation. ICOMOS : XIII Assemble General, Madrid, 2002, pp. 264–266.
4. Rymashevskiy B. and Borusevich V. *Rekonstruktsionnye i restavratsionnye problemy starykh gorodov Polshi* [Reconstruction and restoration problems of old cities in Poland]. *Arkhitekturno-istoricheskaya sreda* [Architectural and historical environment]. Moscow : Stroyizdat Publ., 1990, pp. 223–401. (in Russian)
5. Klosek-Kozlovska D. The protection of urban heritage : the social evaluation of the space in historic towns. ICOMOS : XIII Assemble General. Madrid, 2002, pp. 87–89.
6. Berlinskiy M. *Kratkoe opisanie Kieva, sodержashchee istoricheskuyu perechen sego goroda, takzhe pokazanie dostoprimechatelnostey i drevnostey onogo* [A brief description of Kyiv, containing a historical list of this city, as well as an indication of the sights and antiquities of it]. Saint-Petersburg, 1820, 204 p. (in Russian).
7. Timofeenko V.I. *Formirovanie gradostroitelnoy kultury Yuga Ukrainy* [Formation of urban planning culture in the South of Ukraine]. Kyiv : KyivNIITI, 1986, 284 p. (in Russian)
8. *Narysy istoriji arkhitektury Ukrainskoi RSR : dozhovnevyy period* [Essays on the history of architecture of the Ukrainian SSR: pre-October period]. Ju.S. Asjejev, M.O. Ghrycaj, O.N. Ighnatov and oth. Kyiv : Derzhbudvydav URSR Publ., 1957, 560 p. (in Ukrainian)
9. Ikonnikov A.V. *Staroe i novoe v sisteme goroda. Pamyatniki arkhitektury v strukture gorodov SSSR* [Old and new in the city system. Architectural monuments in the structure of cities in the USSR]. Moscow : Stroyizdat Publ., 1978, pp. 45–70. (in Russian)
10. Gulyanitskiy N. *O sovremennom znachenii ponyatiya «pamyatnik arkhitektury». Teoriya i praktika restavratsionnykh rabot* [On the modern meaning of the concept of "architectural monument". Theory and practice of restoration work]. Moscow : Stroyizdat Publ., 1972, pp. 13–15. (in Russian)
11. Gulyanitskiy N. *Istoriko-arkhitekturnoe nasledie v strukture sovremennogo goroda. Metodika i praktika sokhraneniya pamyatnikov arkhitektury* [Historical and architectural heritage in the structure of a modern city. Methods and practice of preserving architectural monuments]. Moscow : Stroyizdat Publ., 1974, pp. 8–14. (in Russian)
12. Bekker A.Yu. *O sokhraneni gradostroitelnykh sistem proshlogo. Teoriya i praktika restavratsionnykh rabot* [On the preservation of urban planning systems of the past. Theory and practice of restoration work]. Moscow : Stroyizdat Publ., 1972, pp. 21–24. (in Russian)
13. Bekker A.Yu. *Gradostroitelnye problemy sochetaniya novogo stroitelstva s istoriko-kulturnym naslediem. Sovremennaya gorodskaya sreda i arkhitekturnoe nasledie* [Urban planning problems of combining new construction with historical and cultural heritage. Contemporary urban environment and architectural heritage]. Moscow : Stroyizdat Publ., 1986, pp. 153–194. (in Russian)
14. Kudryavtsev M.P. *Razvitie planirovochnoy struktury gorodov s uchetom istoriko-arkhitekturnogo naslediya. Pamyatniki arkhitektury v strukture gorodov SSSR* [Development of the planning structure of cities, taking into account the historical and architectural heritage. Architectural monuments in the structure of cities in the USSR]. Moscow : Stroyizdat Publ., 1978, pp. 89–106. (in Russian).
15. Raninskiy Yu.V. *Pamyatniki arkhitektury i gradostroitelstva* [Monuments of architecture and urban planning]. Moscow : Vysshaya Shkola Publ., 1988, 64 p. (in Russian)
16. Andreev L.V. *Osnovy issledovaniya i rekonstruktsii goroda* [Basics of City Research and Reconstruction]. Moscow : MARKhI Publ., 1983, 72 p. (in Russian)
17. Ustenko T.V., Kondratenko Yev.S. and Vodzinskiy Yev.Yev. *Formirovanie arkhitekturno-khudozhestvennogo oblika tsentrov gorodov* [Formation of the architectural and artistic appearance of city centers]. Kyiv : Budivelnyk Publ., 1989, 120 p. (in Russian)
18. Skoryk L.P. *Osoblyvosti funkcionalnogho vykorystannja istorychnoji spadshhyny v strukturi misjkoqho centru* [Features of functional use of historical heritage in the structure of the city center]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannja : nauk.-tekh. zbirnyk* [Modern problems of architecture and urban planning : scientific and technical collection]. Kyiv, 2018, no. 51, pp. 351–358. (in Ukrainian)
19. Vecherskiy V.V. *Spadshhyna mistobuduvannja Ukrainy* [Heritage of urban planning of Ukraine]. Kyiv : NDITIAM, GholovKyjivarkhitektura Publ., 2003, pp. 2–128. (in Ukrainian)
20. Kolosok B.V. *Pam'jatky mistobuduvannja ta jikh okhrona. Praci Centru pam'jatkoznavstva* [Urban monuments and their protection. Proceedings of the Center for Monument Studies]. Kyiv, 2001, no. 3, pp. 49–72. (in Ukrainian)
21. *Istorychne misto* [Historical city]: u 6 tomah. *Jurydychna encyklopedija* [Legal encyclopedia]. Edited by Ju.S. Shemshuchenko and oth. Kyiv : Ukrainsjka encyklopedija im. M. P. Bazhana Publ., 1998, vol. 2 : D-J, 744 p. ISBN 966-7492-00-8. (in Ukrainian)

22. *Pro zatverdzhennja Spysku istorychnykh naselenykh miscj Ukrainy : Postanova № 878 Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26 lypnja 2001 roku* [On approval of the List of historical settlements of Ukraine : Resolution no. 878 of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 26, 2001]. (in Ukrainian). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-%D0%BF#Text>

23. Mikhaylovskiy Yev. *Istoricheskaya gorodskaya sreda i ee ispolzovanie. Pamyatniki arkhitektury v strukture gorodov SSSR* [Historical urban environment and its use. Architectural monuments in the structure of cities in the USSR]. Moscow : Stroyizdat Publ., 1978, pp. 71–88. (in Russian)

24. Prybjegha L.V. *Okhorona ta restavracija ob'ektiv arkhitekturno-mistobudivnoji spadshhyny Ukrainy : metodologichnyj aspekt* [Protection and restoration of objects of architectural and urban heritage of Ukraine: methodological aspect]. Kyiv : Mystectvo Publ., 2009, 304 p. (in Ukrainian)

25. *Zakon Ukrainy «Pro okhoronu kulturnoji spadshhyny» : Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy (VVR)* [Law of Ukraine "On Protection of Cultural Heritage": Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)]. 2000, no. 39, 333 p. (in Ukrainian). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

26. *Pro zatverdzhennja Porjadku vyznachennja mezh ta rezhymiv vykorystannja istorychnykh arealiv naselenykh miscj, obmezhenja ghospodarskoji dijalnosti na terytoriji istorychnykh arealiv naselenykh miscj : Zakon Ukrainy «Pro okhoronu kulturnoji spadshhyny»* [About the statement of the Order of definition of borders and modes of use of historical areas of settlements, restriction of economic activity in the territory of historical areas of settlements: the Law of Ukraine "About protection of cultural heritage"]. Kyiv, 2003, pp. 113–130. (in Ukrainian). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318-2002-%D0%BF#Text>.

27. Prybjegha L.V. *Arkhitekturna spadshhyna Ukrainy : pam'jatkokhoronnyj aspekt : monohrafija* [Architectural heritage of Ukraine : monument protection aspect: monograph]. Kyiv : Instytut kulturologiji NAM Ukrainy Publ., 2015. (in Ukrainian)

28. Lohvyn Gh. *Nastinni rozpysy v derev'janykh budovakh. Istorija ukrajins'kogho mystectva* [Wall paintings in wooden buildings. History of Ukrainian art]. Vol. 3. Kyiv : URE Publ., 1968, pp. 154–171. (in Ukrainian)

29. Prutsyn O.I., Rymashevskiy B. and Borusevich V. *Arkhitekturno-istoricheskaya sreda* [Architectural and historical environment]. Moscow : Stroyizdat Publ., 1990, 408 p. (in Russian)

30. Jasins'kyj M.R. *Vidvorenja kvartaliv zhytlovoi zabudovy centralnykh chastyn malykh istorychnykh mist* [Reproduction of residential quarters in the central parts of small historic towns] : avtoref. dys. ... kand. arkhitektury : 18.00.01. Lviv : Lviv Polytechnic State University, 2018, 24 p. (in Ukrainian)

31. *Frajburgh. Nimechchyna. Centr mista* [Freiburg. Germany. City center]. Tvoje misto : veb-sajt. (in Ukrainian). URL: http://tvoemisto.tv/exclusive/zmina_aktentiv_ta_priorytetiv_yak_integrovana_kontseptsiya_zminyly_frayburg_i_mozhe_zminyty_lviv_100992.html

32. *Sozdanie novykh tsentrov v istoricheski slozhivshikhsya gorodakh* (Gavr, Koventri, Kassel) [Establishment of new centers in historic cities (Le Havre, Coventry, Kassel)]. Townevolution : veb-sajt. (in Russian). URL: <http://townevolution.ru/books/item/f00/s00/z0000016/st052.shtml>

33. *Sovremennaya arkhitektura Anglii. Rekonstruktsiya gorodov* [Modern architecture of England. Reconstruction of cities]. Arkhitekturnyy spravochnik : veb-sajt. (in Russian). URL: https://architect.dovidnyk.info/index.php/home/sovryemennayaarhityekturaanglii/22-ryekonstrukciya_gorodov

Надійшла до редакції: 27.12.2020.